

decisions as to local and at the national level. Examined the reorganization and change the status of the central executive body responsible for the implementation of ethno-political management, which led to the liquidation of its dispersal functions between the different departments. Characterized the institutional expression of organizational and methodological support the operation of the state language in all spheres of public life, the use and protection of minority languages. Opportunities for centralization of the state migration policy and adequate response to the challenges of migration, ensuring efficient coordination illustrates the process of creating a single migration authority. Within a single functional-structural dependency in managing domestic ethnopolitical processes highlights its regional level. Attention is paid to ethno-cultural aspect of international relations associated with the activities of intergovernmental and interdepartmental commissions as a mechanism for international cooperation of Ukraine in the sphere of rights and needs of foreign Ukrainians.

Keywords: ethnic politics, governance, institutional system of ethno-political management.

До редакції надійшла 6. 03. 2014.

УДК 94(477) «19»:929 Швець

© Ольга Зубко
(Вінниця)

2013 РІК: 131-І РОКОВИНИ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ФЕДОРА ПЕТРОВИЧА ШВЕЦЯ (1882–1940 РР.)

Життя та діяльність відомого українського політичного й громадського діяча Федора Петровича Швеця – яскравий приклад одночасної щирої дієвої участі в розбудові молодого незалежної Української держави та тривалої боротьби з власними політичними амбіціями. Подана стаття містить інформацію про життєвий шлях професора Швеця; умови, за яких відбувалося формування політика; обставини, які «підігрівали» його політичну амбітність; вимушений період еміграції і внутрішній світ його особистості.

Ключові слова: Директорія, геополітика, політична міжвоєнна еміграція 1920–1930-х років.

У 2013 р. виповнився 131 рік з дня народження Федора Петровича Швеця – українського геолога, професора й першого проректора Українського (Київського) народного університету в 1918 р., урядовця Української Народної Республіки, політичного й громадського діяча, професора Українського вільного університету в 1923–1928 рр. та Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі в 1924–1929 рр., людини, котра провела в еміграції понад двадцять років. Саме йому, 22 січня 1919 р., за дорученням уряду УНР, випала честь виголосити на Софіївській площі Києва історичний акт Возз'єднання Української Народної Республіки із Західноукраїнською Народною Республікою: «...Віднині воедино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України, Західноукраїнська Народна Республіка (Галичина, Буковина й Угорська Русь) і Наддніпрянська Україна. Здійснилися вікові мрії, якими жили і за які вмирили кращі сини України. Віднині є єдина незалежна Українська Народна Республіка. Віднині український народ, увільнений могутим поривом своїх власних сил, має тепер змогу з'єдинити всі змагання своїх синів для утворення нероздільної,

незалежної Української держави на добро і щастя робочого народу» [10].

Ім'я професора Швеця українському загалу стало відомо лише з 1991 р. Мешканці села Жаботин Черкаської області, колишнього гетьманського сотенного містечка, дізнавшись про свого славетного земляка, разом із працівниками Кам'янського державного історико-культурного заповідника, краєзнавцями та вчителями району відразу виступили з ініціативою вшанувати його пам'ять. Пропонувалося встановити в Жаботині бюст, а в районному центрі – містечку Кам'янка – меморіальний знак. А ще – дослідити життєвий та науковий шлях Федора Швеця та створити в Кам'янському історичному музеї експозицію про УНР та «уенерівських» діячів. Та, на жаль, за 22 роки незалежності України жоден із задумів не вдалося реалізувати, а відкритий банківський рахунок для внеску грошових коштів на пам'ятник видатному Черкащанину не поповнився жодною гривнею. Тільки завдяки наполегливості сільського голови Жаботина Тараса Плужника в селі з'явилась вулиця імені Федора Швеця. А ще жаботинський сільський голова опікується 200-літньою дерев'яною сільською церквою, побудованою майстрами

«без жодного цвяха», в якій хрестили майбутнього творця УНР.

Хто ж він, – Федір Петрович Швець, – котрий заради незалежності та єдності Батьківщини «невдало» ризикнув власним талантом і життям?

Неповна біографія Федора Петровича офіційно ще за його життя була розміщена у вінницькій газеті «Україна» в одному із листопадових номерів 1919 р. В оригіналі вона звучала так («Україна», рік видання 1-й, Субота, 15(2) – Неділя 16 (3):

«Федір Петрович Швець народився 11 листопада 1882 року в селянській родині на Київщині в містечку Жаботин.

У школі навчався за мідяні копійки, в 15 років став сиротою, по смерті батька вчився за власний кошт.

Закінчив Київську духовну семінарію.

1903 р. вступив до Дортпатського (нині Університету м.Тарту (Естонія) – *О.З.*) Університету. Тут він – активний учасник громадського та студентського життя.

По закінченню Університету Швець деякий час залишається в Дортпаті на посаді асистента, а потім заміщає «приват-доцента» на кафедрі геології, разом викладаючи в Дортпатській гімназії природничі науки.

Учасник Спілки молодих професорів Дортпатського Університету і Головної спілки учителів Рижської (Ризької – *О.З.*) округи (склад президії).

З початком 1917 р. переїздить на Київщину.

Учасник політичного життя з 1905 р. – Черкащина.

Організатор Української селянської спілки.

У 1917 р. від Української селянської спілки його було обрано до Російських і Українських установчих зборів, як київського делегата.

Водночас він – голова Ради селянських депутатів Черкащини. Голова Земських зборів та почесний мировий суддя – дбає про організацію народного господарства, особливо на поширення освіти.

Член Українського наукового товариства, Українського геологічного комітету.

Брав участь у розбудові Українського Народного Університету в Києві. (Йдеться про нинішній Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який у 1918–1919 рр. був Українським (Київським) народним університетом, об'єднаним з тогочасним Російським університетом святого Володимира; УНУ ліквідований більшовиками в 1919 р. – *О.З.*) Був обраний деканом фізико-математичного факультету.

Дбав аби Український (Київський) Народний Університет став державним, був обраний першим його проректором.

Делегований від Української селянської спілки в Центральну Раду. (Мається на увазі Українська Центральна Рада – спочатку український представницький орган політичних, громадських, культурних та професійних організацій, створений 4 (17) березня 1917 р., а згодом після Всеукраїнського національного конгресу (6–8 (19–21) квітня 1917 р.), – революційний парламент України, який керував українським національним рухом. – *О.З.*)

Під час наступу більшовиків організує студентський полк, котрий брав участь в боях під Крутами. (Бій під Крутами – 16 (29) січня 1918 р. – бій між радянськими військами, які очолював колишній підполковник царської армії М. Муравйов, (понад 3 тис. осіб), та об'єднаним загоном українських добровольців, який складався з курсантів військової школи та студентів (близько 500 осіб) на чолі з сотником В. Омельченком. У результаті бою 260 молодих українських патріотів загинуло, 32 потрапили в полон, із них 28 були закатовані. – *О.З.*)

За часів Гетьманщини – й далі працює в Українській селянській спілці, за що заарештовується та ув'язнюється.

В травні 1918 року – учасник Всеукраїнського селянського з'їзду. За участь саме у цьому з'їзді отримав черговий арешт.

Після арешту Швець – організатор Українського Національного Союзу. (Український Національний Союз (УНС) – координаційний осередок українських політичних партій (УПСФ, УСДРП, УПСР, УПСС) і культурно-громадських, професійних організацій (Селянська Спілка, Учительська Спілка, Правниче Товариство, Союз Залізничників, Поштово-Телеграфний Союз, Лікарська Спілка, централа «Просвіти», Всеукраїнський Земський Союз тощо). УНС був створений на початку серпня 1918 р. на базі Українського національно-державного союзу та стояв в опозиції до політики гетьманського уряду. УНС мав філії в Одесі, Вінниці, Кременчуці, Кам'янці-Подільському, Полтаві. Він мав на меті створення демократично-парламентарного ладу та закріплення самостійності Української держави. 5 жовтня 1918 р. делегація УНС відвідала гетьмана П. Скоропадського, намагання делегації – домогтися реорганізації уряду та участі в ньому українських міністрів. Однак, перетворений 24 жовтня 1918 р. уряд Ф. Лизогуба з участю О. Лотоцького, П. Стебницького, М. Леонотовича і М. Славінського не викликав

довір'я УНС, і коли 14 листопада 1918 р. П. Скоропадський проголосив федерацію України з майбутньою Росією та затвердив Кабінет міністрів на чолі з російським монархістом С. Гербелем, УНС розпочав проти гетьмана повстання. За результатами повстання Гетьманат було повалено 14 грудня 1918 р. На зміну Гетьманату прийшла Директорія УНР. З приходом Директорії необхідність в Українському Національному Союзі відпала і він припинив існування в січні 1919 р. – *О.3.*)

І далі підтримує зв'язки зі студентством та залізничниками.

До Директорії приєднується в Білій Церкві.

Сприяв й утворенню Кам'янець-Подільського Державного Університету» [2, с. 2].

«Малий словник історії України» за редакцією В. Смоля деталізує біографію професора Швеця. Зокрема, тут вказано: що природничий факультет Дерптського університету Федір Петрович закінчив у 1909 р.; що співпрацював він з Термінологічною комісією Українського наукового товариства в Києві; що природничі науки викладав в Дерптській гімназії з 1909 по 1915 рік; що в 1915 р. отримав посаду доцента кафедри палеонтології і займався геологічними дослідженнями на Керченському півострові, на Кавказі та в Криму.

В Україну Федір Швець повернувся в березні 1917 р. А вже восени того ж року працював у 2-й Київській гімназії.

До складу Директорії УНР Ф. Швеця було обрано 13 листопада 1918 р. як представника Української селянської спілки разом із В. Винниченком, С. Петлюрою, О. Андрієвським, А. Макаренком.

Впродовж 1919-го року Директорії УНР доводилося за висловом її Голови В. Винниченка тільки й те робити, як «одгризатися й відхрещуватися на усі боки»: від військової присутності військ Антанти на Півдні України, від отаманщини та махновського рухів, від радянської Росії, від єврейських погромів, в яких взяли участь отаманські загони. Однак, не зважаючи на ці обставини, 18 січня 1919 р. делегація УНР прибула до столиці Франції, де взяла участь у роботі Паризької мирної конференції, (Ф. Швець був учасником української делегації на цій конференції), 22 січня 1919 р. за участю Директорії відбулося «Свято Злуки», (на якому саме і було зачитано «Акт Злуки» Ф. Швецем), а 23–25 січня у Києві Директорія спромоглася провести Трудовий конгрес, який передбачався як засідання вищого законодавчого органу УНР з питання визначення форми державного правління після повалення гетьманату П. Скоропадського.

У лютому-квітні 1919 р. основні військові сили Директорії УНР були розбиті і вже на весну-літо того ж року вона опинилася в дуже складній ситуації. Основними її суперниками в цей час виступили як білогвардійці, так і червоногвардійці. Тому Директорії довелося вирішувати досить складну дилему: власне С. Петлюра та Наддніпрянщина, (війська С. Петлюри нараховували близько 30 тис. осіб), схилилась до переговорів із урядом В. Леніна для узгодження дій у боротьбі проти сил А. Денікіна, а ось Є. Петрушевич і ЗУНР, (чисельність УГА становила близько 50 тис. осіб), орієнтувалися на боротьбу з Польщею та радянською Росією і були готові до переговорів із А. Денікіним. І хоч з 6 грудня 1919 р. по 6 травня 1920 р. тривав Перший зимовий похід армії УНР тилами Червоної та Добровольчої армій, Директорія все більше схилилась в бік переговорів із Ю. Пілсудським.

Тому, 15 листопада 1919 р. за спільним рішенням Директорії та уряду УНР Ф. Швець разом із А. Макаренком виїхали з дипломатичними дорученнями за кордон, передавши всю повноту влади С. Петлюрі.

Підписання 21–24 квітня 1920 р. Варшавського договору між представниками УНР та Польщі, втягнуло Україну в орбіту радянсько-польської війни, що закінчилася 12 жовтня 1920 року підписанням радянсько-польського перемир'я, за яким відбувався розрив Польщі з УНР. Відтак, українські війська продовжували відчайдушну боротьбу з більшовиками самостійно.

Ф. Швець був запеклим противником союзу УНР та Польщі ще від самого початку своєї політичної діяльності. Не подобалося йому й «еволюціонування» Директорії в бік одноосібної диктатури С. Петлюри. Ця позиція не була прихованою. За таких умов 25 травня 1920 р. постановою уряду УНР він був виведений зі складу директорів [17].

Разом з тим, професор Швець не полишав надій відродити плідну українську директоріанську діяльність. У грудні 1921 р. вже за кордоном, а саме у Австрії, разом зі своїми соратниками Андрієвським та Гапіпом, Швець здійснює спробу відродити діяльність Директорії УНР за своєю участю. 21 грудня 1921 р. «новодиректоріанці» звертаються до виконуючого обов'язки посла УНР у Відні Г. Сидоренка з листом-повідомленням про те, що «наказом Директорії від 21 грудня 1921 р. за публічний виступ проти Директорії яко законної влади УНР», він звільняється з посади в.о. посла

УНР при Австрійському уряді. Зрозуміло, що Г. Сидоренко при таких звинуваченнях, змушений був звернутися за витлумаченням ситуації до Міністерства закордонних справ УНР, мотивуючи при цьому: «Посольство УНР у Відні має честь сповістити, що пани Андрієвський і Швець після заяви, в якій вони виступають проти Голови Директорії С. Петлюри і Кабінету міністрів та заявляють, що вони приступають до виконання обов'язків Директорії, про що Міністерство сповіщалося в останнім провадженню, та після заяви Посольства, зауважує, що вище зазначені пани являються за кордоном приватними особами і тому не мають жодного права виступати як урядові особи.... Ціла злочинна праця названих панів провадиться під очевидним керівництвом агентів радянської України, доказом чого являється конференція відбулася тут Макаренком з радянським представником у Празі Михайлом Левицьким» [5, с. 393]. (Мова йде про Михайла Васильовича Левицького (1891–1933) – українського радянського дипломата та партійного діяча, котрий в 1920–1924 рр. був повноважним представником УСРР в Німеччині, Австрії та Чехословаччині. – О.З.).

Як бачимо, спроба «відродження Директорії», виявилася для професора Швеця невдахою. Серед відповідей на питання «Чому?» варто звернутися до спогадів таких двох відомих учасників буремних подій 1917–1920-х рр. в Україні, як М. Ковалевського та Н. Суворовцевої. М. Ковалевський (1892–1957) – український політичний діяч, кооператор і публіцист, товариш Ф. Швеця по Першому Всеукраїнському селянському з'їзду змалював і охарактеризував його так у 1920-х: «...Представник черкаської Селянської спілки Федір Швець... був високий і досить худий, з великим волоссям, зачесаним а-ля Добролюбов, з широким відкритим обличчям типового українського інтелігента передреволюційних часів.

Він був геологом. Отримав освіту в Дортпатському університеті в Прибалтиці... Українську справу він розумів глибоко, так би мовити, по-селянському. Проте, він не мав широкого масштабу в політичному думанню» [6, с. 392].

Тоді як Н. Суворовцева (1896–1985) – українська громадська діячка, літературознавець, історик за освітою, співробітниця секретаріату МЗС Української держави під час Гетьманату Скоропадського, а згодом редактор прес-бюро МЗС УСРР в 1925–1927 рр. – писала про Швеця ще критичніше: «... За кордоном оце саме й починалося: наші – не наші, бо зібралися пред-

ставники різних стадій, так би мовити державного існування України. Вони ставилися вороже один до одного, але об'єднувала їх спільна неможливість повороту на Україну, де «тимчасово» були більшовики.... Адміністративне і тільки адміністративне зосередження юрмилося навколо Директорії, тобто навколо двох людей: Макаренка та Швеця» [7, с. 200].

Отож, з 1921 р. Ф. Швець на відміну від своїх товаришів Андрієвського та Макаренка, з котрими, відзначимо, не обриватиме стосунків до кінця свого життя, відходить на деякий час від «політики», залишає австрійську столицю та переїздить до Праги на початку 1922 р.

Вибір Праги Швецем був цілком законним, бо саме столиця Чехословаччини в 1920-х рр. перебрала на себе після Відня статус одного з найбільших осередків еміграційної інтелігенції, де розвивалися різні ділянки українського політичного та культурного життя. Євген Лукасевич – український тогочасний видавець, згадував, зокрема: «Прага в двадцятих роках цього століття була містом дещо космополітичним і привітним... Крім чеської мови в Празі постійно чулося мову німецьку, мадярську, французьку, російську, українську. Колонії всіх цих народів були там дуже численні. Людина не чулася в тих роках у Празі приблудою, а рівноправним членом суспільности, що давало деяке моральне задоволення й дозволяло часто забути, що ти емігрант» [3, с. 138].

З 1923-го по 1929-й рр. Федір Петрович – професор геології одночасно двох українських еміграційних вузів: Українського вільного університету, що постав на празькому терені в 1921 р., та Українського вищого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі, що був відкритий в 1923 р.

Професору Швецю, котрого, як мали змогу переконалися, лякала будь-яка невизначеність у житті, УВУ був привабливим, насамперед, своїми чітко сформульованими завданнями, а ще ставленням до рідного краю: «УВУ поставив собі за провідну ідею і перший обов'язок служити потребам Рідного Краю і Рідного Народу. Свою задачу за кордоном вважає він за тимчасову, провізорну. Він має приготувати нашу молодь до діяльності серед Рідного народу в своїх інституціях та майбутніх урядах. УВУ має організувати наукову працю та дати можливість нашим професорам, доцентам та іншим ученим, що опинилися за кордоном, продовжувати свої фахові студії і тим самим готувати або підтримати наукові сили.

УВУ має улегшити формування Українського Університету або університетів на Рідній Землі і має як готовий організм бути перенесений у відповідний час на рідну територію, де його буде найбільше потрібно» [4, с.158].

Тоді як плідна праця в Драгоманівському закладі була моральним виправданням усіх його переконань та поневірянь.

З 1927 р., коли уряд Чехословацької Республіки через політичні та соціально-економічні причини змушений був розпочати згортання «Російської допомогової акції», «українські пражани» взяли до розбудови мережі заочно-дистанційних вузів. Саме з 1927 р. у Празі запрацював Український робітничий університет, що був розбудований на базі Українського інституту громадознавства (Українського соціологічного інституту, роки діяльності якого – 1927–1936 – *О.З.*). Своє функціонування Робітничий університет мотивував тим, що «робітник не має часу аби відриватися од праці й ходити на лекції; Робітничий університет сам прийде до хати робітника і, як добрий приятель, принесе науку і знання». В цьому навчальному закладі Ф. П. Швець пропрацював з часу його відкриття і до часу його закриття [11].

Водночас, згортання «Російської допомогової акції» чехословацькими урядовцями змусило професора Швеця все ж таки черговий раз звернутися до «політики». Разом із своїми товаришами, колишніми «новодиректоріанцями» Опанасом Андрієвським і Андрієм Макаренком, професор Швець береться до розбудови Української народної ради – громадської організації, що мала на меті об'єднання та згуртування усіх наддніпрянських українців в еміграції. На жаль, відсутні дані щодо точної кількості засновників та учасників Української народної ради, як і відсутні відомості про тривалість та успішність її роботи. Натомість, наявним є матеріал, що пояснює чому саме Швецем та його соратниками було обрано таку форму як «громадська організація», а не «політична партія».

Статус «громадської організації» був обраний товариством одногослоно та не випадково з кількох причин. По-перше, 1920-ті рр. у цілому характеризувалися посиленою громадською діяльністю української діаспори в ЧСР. І якщо на початку 1920-х рр. ця громадська ініціатива була спрямована в бік політичної активності, то вже наприкінці 1920-х, за відкидання еміграцією «концепції швидкого повернення» та «перегрупування тактики із стратегією на довгі роки», в поняття «громадська організація» вкладав-

ся наступний зміст: добровільне об'єднання громадян, котрі сприяють розвитку політичної активності та самостійної діяльності, а також задоволенню власних різноманітних потреб. По-друге, в 1920-х рр. «українських пражан» захопило «зміновіхівство». («Зміновіхівство» розумілося як повернення в Україну через невизначеність способу свого подальшого життя. – *О.З.*). Відносно якого кожен із «трійці» мав свою думку.

Так, Ф. Швець обережно відзначав у своїх нотатках з цього приводу наприкінці 1928 р.: «Отрута парламентаризму і боротьби наших партій жахлива для Української держави й суспільства, бо вони (державна і суспільство – *О.З.*) стають жертвами політики, що так нахабно зневажає мораль і право. Що стосується нашої еміграції, то вважаю, що її «пісня проспівана вже». Вона повністю розкладена... [13, арк. 214].

А. Макаренко був відвертішим. У листі до М. Ю. Шаповала (1882–1932) – політичного й громадського діяча, публіциста, соціолога та співтворця українських вищих шкіл у Празі – ще від 6 червня 1922 р. він писав: «...Я знаю, що моя політична національна робота багатьом не до смаку..., але треба думати, що і ми (і подібним до мене) не до смаку було і єсть старання деяких лівосоціалістичних кол весь час нашої боротьби проти москалів за незалежність увійти в контакт з московськими більшовиками, якимось з ними помиритися, і то коштом національної незалежності.

Мені не до смаку це, на мою думку, скрите москвофільство, як і не до смаку і москвофільство галичан (яким хіба можна ще тим вибачити, що вони москалів ще зовсім не знають), але переконання кожного чоловіка чи групи є свята річ.

...Інша справа, коли це буде справа не переконань, а продажу за гроші (політична проституція) – то вже зле. Принцип, який би він не був, безконечно, на мою думку, краще, як безпринципність» [8, с. 396].

Тоді як О. Андрієвський застерігав «усіх» (мається на увазі усіх без виключення українських емігрантів різних політичних уподобань – *О.З.*) з 1923 р. про те, «щоб чинили по совісті, ...бо при теперішніх наших обставинах, сам чорт ноги ламає і не розбереться, що веде до цілі, а що ні...» [9; с. 397]

Цікавий той факт, що наприкінці 1920-х років також зафіксований контакт «новодиректоріанців» Швеця, Андрієвського та Макаренка з керівництвом Проводу українських

націоналістів: «10 червня 1928 року приїхав до Праги з Берліну полковник Коновалець, член «Проводу українських націоналістів». На протязі чотирьох днів відбувалися наради, на яких ніби узнано Уряд УНР узурпаторським, який неправдо захопив владу у свої руки. На цій підставі вирішено було покликати до утворення «Центру» «правних» заступників влади – вибраних народом, а саме, старих членів Директорії УНР панів Швеця, Макаренка та Андрієвського. Цей новий уряд мав би осідком Берлін.

Переговори з «директорами» мали успіх. Прийшли до згоди та прийняттями функцій «Уряду». Вчора [о] 13.06 засідання закінчились. На засіданнях головну роль відігравали Коновалець, Сціборський, Швець, Макаренко.

Як початок своєї праці, вони мусять випустити універсал на мовах: українській, англійській, німецькій і французькій. Цей універсал буде розісланий за кордоном по всіх місцях та доручений міжнародним чинникам. В універсалі буде зазначено на законність і «правність» «більшості Директорії УНР» та незаконність репрезентації Урядом УНР.

Ці інформації одержані з першоджерел. Прийняті міри аби чорновик «універсалу» ще перед друком його попав до наших рук. Інформації ці перевіряю.

В. Филонович, Прага 13 червня 1928 року» [12].

Та як засвідчили подальші події, далі розмов справа не пішла.

1930-ті рр. стали переломними в житті Федора Петровича. Насамперед тому, що докорінно змінювалася зовнішньополітична ситуація у світі. Тогочасне міжнародне становище характеризувалося посиленням протистоянням між Заходом і Сходом, що не могло не впливати на позитивне вирішення українського питання та життя української європейської еміграційної спільноти в цілому. Репресії і терор проти українського народу з боку сталінського тоталітарного режиму; переслідування, асиміляторська та колонізаторська діяльність Польщі на західноукраїнських землях; агресивні наміри стосовно України, що відкрито лунали з боку німецьких нацистів; підготовка нової світової війни, зацікавленими в ній силами і світова економічна криза турбували у Чехословаччині всіх без виключення.

Під тиском цих факторів, а найбільше, через світову економічну кризу, що істотно вразила економіку Чехословацької Республіки, українські емігранти розподіляються на дві частини – два табори. Один з них розпочинає масовий виїзд із країни, тоді як інший залишається на місці в очікуванні.

Варто зазначити, що ні Федір Петрович, ні його товариші – «новодиректоріаці» Прагу не залишили. О. Андрієвський з 1929-го по 1937-й рік працюватиме в Українському вільному університеті. Зокрема, в 1935–1937 рр. він обійматиме посаду декана юридичного факультету УВУ. А. Макаренку випаде нагода очолювати одночасно в 1932–1934 рр. «Українське об'єднання в ЧСР», а також в 1930–1934 рр. спілку «Чесько-українська взаємність», що ставили перед собою суто культурно-освітні завдання на кшталт розсилки книг, створення бібліотек, підтримки дитячих притулків, організації культурних вечорів, музейних виставок, музичних й театральних вистав, перегляд кінокартин. Тоді як професор Швець зосередиться виключно на науці та частково публіцистиці.

В 1930–1936 рр. Ф. Швець працює, як вже було зазначено, в Українському робітничому університеті. В 1932 р. з-під його пера виходить наукова розвідка «Мікропроблематичні рештки з міоцену Південної України та їх стратиграфічне значення», а в 1935 р. Ф. Швець систематизував врешті свої «Нижньокрейдові відклади Півдня Росії».

З 1935 р. Федір Петрович почне вести регулярно щоденники, які, незважаючи на свою назву, вражатимуть лаконічністю, мінімумом фактажу (на межі з прямолінійністю й безкомпромісністю, де «біле – це біле, а чорне – це чорне» й жодних напівтонів) і повною відсутністю оцінок тих чи інших подій та своїх внутрішніх переживань. Складається враження, що саме в такий спосіб, завдяки стислій констатації фактів й цілковитій беземоційності, він позбувався моральної та фізичної важкостей життя: «...Руські колеги. Вагомий, звісно, їх аргумент при багаторічній суперечці про приаритети тих чи інших політичних цінностей?! Але вони зробили свій політичний вибір...» [14, арк. 47].

1938 р. став ніби переломним у житті «українських пражан». Гору брали ті політичні сили, котрі орієнтувалися на монархізм й авторитаризм. Про події Мюнхенської змови Федір Петрович писав так:

«... Бурхлива мілітаризація Німеччини + німецька територіяльна експансія + тріумфальний рух фашистів Європою + функціонування тоталітарного совітського механізму. Що далі????!!!!...» [15, арк. 108].

Записи у щоденниках професора Швеця за 1940 р. сповнені констатаціями спроб пошуку шматка хліба та поодинокими замітками про націоналізм в інтерпретації М. Демковича-Добрянського (1905–1994) –

українського громадського діяча, журналіста, історика та співзасновника Союзу української націоналістичної молоді: «...Добрянський пише, що націоналісти зробили з політичної організації секту, а з кількох засад свого «світогляду» – догму. І хто не визнає тих догм, той поганник, еретик, засуджений на знищення, бо не має права жити між людьми вибраної віри. ...Під націоналістом слід розуміти, якщо мислити критично, не того, хто галасує «нація понад усе», а того, хто помірковано виводить націю із бездержавного животіння на шлях державної творчості!!!! та надійного розвитку... Та поки що світосприймання черні тяжить зловіщою рукою не тільки над націоналістами, а над усіма нами. А такі люди не в силі видіти

й розуміти процеси громадського й політичного життя з гори...» [16, арк. 162].

Отож, можна припуститися думки, що відповідь на вагоме для себе питання про сутність та риси політичного лідера Ф. П. Швець так і не віднайшов. Тай власне було й запізно, бо вже 20 червня 1940 р. його не стало.

Колега Федора Петровича по Українській Центральній Раді В. Винниченко ще в лютому 1918 р. якимось пророчо відзначив, що «людське життя в цілому – це величезна гра, в якій можна часом бездарно програти все своє життя» [1, с. 125]. Мав він на увазі під словом «програти» – «програш», «поразку». І дуже шкода, що професор Швець не зрозумів глибини сказаного колегою...

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення: Літературно-публіцистичне видання / В. Винниченко. – К.: Вид. т-во «Криниця», 1991.
2. Державний архів Вінницької області (ДАВО). – Ф. 54–1. (Вінницька Директорія) – Оп. 1. – Спр. 188.
3. Лукасевич Є. Роздуми на схилку життя. Мемуари / Є. Лукасевич. – Нью-Йорк. С. Банд Брук: Українське православне видавництво Св. Софії, 1982.
4. Наріжний С. Вищі українські школи в Чехії / С. Наріжний //«Хроніка – 2000» Український культурологічний альманах «Україна-Чехія». – Вип. 29–30. – Рік видання VIII. – К.: Фонд сприяння розвитку мистецтв України, 1999.
5. Піскун В. Політичний вибір української еміграції (20-ті роки ХХ століття). Монографія / В.М. Піскун. – К.: «МП Леся», 2006; іл.
6. Там само.
7. Там само.
8. Там само.
9. Там само.
10. Свято Злуки: унікальні фото від Інституту національної пам'яті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/artefacts/2011/11/22/17352>
11. Сухобокова О. Український робітничий університет (1927–1936) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2030/52>
12. Українська політична еміграція 1919–1945: Документи і матеріали. – К.: Парламент. вид-во, 2008; іл.
13. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України в місті Києві (ЦДАВОВУ). – Ф. 4002. (Особистий фонд Ф.Швеця). – Оп. 1. – Спр. 305.
14. ЦДАВОВУ. – Ф. 4002. – Оп. 1. – Спр. 305.
15. Там само.
16. Там само.
17. Швець Федір Петрович [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Швець_Федір_Петрович

© *Ольга Зубко*
(Вінниця)

2013 ГОД: 131-Й ЮБИЛЕЙ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ ФЕДОРА ПЕТРОВИЧА ШВЕЦА (1882–1940 ГГ.)

Жизнь и деятельность известного политического и общественного деятеля Федора Петровича Швеца – поразительный пример одновременного искреннего участия в строительстве молодого независимого Украинского государства и продолжительной борьбы с собственными политическими амбициями. Данная статья содержит информацию о жизненном пути профессора Швеца; условиях, которые способствовали формированию политика; обстоятельствах, которые усиливали его политическую амбиции; вынужденный период эмиграции и внутренний мир его личности.

Ключевые слова: Директория, геополитика, политическая междувоенная эмиграция 1920–1930-х годов.

© Olga Zubko
(Vinnytsia)

THE YEAR 2013: THE 131-TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF FEDOR PETROVYCH SHVETS (1882–1940)

The life and work of Fedir Petrovych Shvets – a famous Ukrainian public and political figure of 1917–1920's, unfortunately, is a striking example of a human shortsightedness, and in some aspects of political belonging. He, as a professional geologist, professor of Kiev's University, the head of Ukrainian peasants' union, member of the Ukrainian Party of Socialist Revolutionaries, was honored to proclaim the historical «Reunion Act» of the Ukrainian People's Republic with West Ukrainian National Republic on January 22, 1919 at St. Sophia Square in Kyiv.

It is interesting that the proclamation of the «Reunion Act» was symbolic for Fedir Petrovych as it was his last successful step in political career.

On November 15, 1919 by a joint decision of the Directory and the Government of UPR Fedir Shvets and his colleague Andriy Makarenko went with diplomatic missions abroad, transferring all power to Simon Petliura. You can surmise that Professor Shvets even at that times intuitively felt rapid reformation of the Directory to a personal dictatorship of Simon Petliura. It is clear that in this case prevails the natural human desire – to realize his own political ambitions. So the political arsenal of Shvets in 1919's – 1920's was supplemented with certain subtle intrigues. But the goal was not achieved: on May 25, 1920 Fedir Shvets was removed from the Directory of the UPR. His political shortsightedness costed him a career, as it rapidly rolled down.

In 1920, Professor Shvets moved from Vienna to Prague. From 1923 he was a Professor of Geology of Ukrainian Free University and in 1924–1929's he was a Professor of Geology of Ukrainian higher pedagogical institute of M. Dragomanova in Prague.

In 1928–1929's Fedir Shvets agreed with his political associates Opanas Andriievskiy and Andrew Makarenko to create the Ukrainian People's Council, which aim was to unite in emigration all exiled Ukrainians of Naddniprianshchyna. At that time Professor Shvets cooperated with Ukrainian nationalists. However, these abilities to perform himself as a famous politician were not successful. Therefore, in 1930 Fedir Shvets was mostly Ukrainian writer and a lecturer of the Ukrainian working University of Prague.

In his diaries Fedir Shvets expressed life-philosophical thoughts about the sense of life, political leadership, the future of Ukraine.

Specific data on the health status of Fedir Petrovych Shvets are not registered. On June 20, 1940 he died in Prague, from which he hadn't moved even after the Munich Conspiracy in 1938, according to which the greater part of Czechoslovakia was annexed. He was buried in the Prague Cemetery of Olshanskyi.

Key words: Directory, geopolitics, political emigration of the 1920–1930-th years.

До редакції надійшла 17.03.2014.

УДК 930: 94 (477) «1991–2011»

© Олександр Дмитрушко
(Київ)

УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ В ІСТОРИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ (1991–2011 РР.)

У статті розкриваються окремі аспекти українсько-російських відносин в період 1991–2011 рр. у працях українських дослідників. Такий невеликий відрізок часу децю позбавляє важливого ресурсу дослідження – історичної дистанції. Це ускладнює роботу дослідників, вимагає більш уважного і неупередженого погляду на події того часу. Але, недивлячись на такі складнощі у дослідженні обраної теми, інтерес до її вивчення постійно зростає. Слід зазначити, що риторика наукових досліджень змінювалась у відповідності зі зміною пріоритетів зовнішньої політики України.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, історіографія, геополитика, міжнародні відносини.